

PROLETÄRER I ALLA LÄNDER...

Ett inlägg om **kommunismens** historiska rötter och om det politiska arvet efter *Rosa Luxemburg* (1870-1919)

utmejslat av
Mats Parner

☒☒☒ ”Ett spöke går runt Europa – kommunismens spöke. Alla det gamla Europas makter har förbundit sig till en helig hetsjakt mot detta spöke: påven och tsaren, furst Metternich och Guizot, franska radikaler och tyska poliser.”

Så låter den berömda ouvertüren till **Kommunistiska Manifestet**, den programskrift som Karl Marx och Friedrich Engels gemensamt lät utforma för nästan 160 år sedan. Den första utgåvan kungjordes på tyska i februari 1848 och följdes inom kort av editioner på de engelska, franska, polska och ryska språken. Dessförinnan kom emellertid en svensk upplaga. För översättningen bar den kristne utopisten Per Götrek (1799-1876) hela ansvaret, och foldern torgfördes på sina håll i Stockholm som **Kommunismens röst**; där kunde den inhandlas för relativt överkomliga 8 skilling banko per styck.

”Folkets röst är Guds röst”, utropade Götrek mitt på titelsidan, där originalets ”Proletärer i alla länder...” i gengäld utplånats. Om det ingreppet betingats av orena försiktighetsmått eller rena trosskäl må delade meningar råda. Sverige under Oscar I var minst av allt ett frihetens hemvist på jorden, speciellt inte efter de svåra huvudstadskravallerna 1848.

Fast å andra sidan påminde Götrek och hans proselyter rätt osökt om Jesus och lärjungarna...

Manifestet skrevs på order av Kommunisternas Förbund, tidens dominerande sammanslutning av fria arbetare med förgreningar över vitala delsnitt av Europa. Organisationen verkade under jord, pionjärerna kom från Tyskland, och ledamöterna var radikala socialister, i några fall med politiska rötter i 1836 års Paris och De Rättfärdigas Förbund.

Emellertid var begreppet ”socialism” djupt komprometterat i bildade kretsar vid den här tiden, ja så djupt att ”socialismen” inte platsade vare sig på Förbundets namnskytt eller i Manifestets huvudtitel. Som politisk ism åtnjöt kommunismen med vidhängande spöke högre status, i vart fall bland upplysta individer med hjärtat till vänster. ”Socialism” associerades i realiteten med vidskepelse och kvackande, med överspänt frälsningsnit och med politiska svärmerier i största allmänhet. Därför är det ingen slump att c:a tredjedelen av Manifestet upptas av bitter polemik mot ombud för allsköns utopiska socialismer. Som ”kommunister” ville de bägge lärofäderna, Marx och Engels, (av)skilja sig från mängden och skapa teoretisk klarhet och stringens.

Likväl är Manifestet en angelägenhet för *hela* arbetarrörelsen, inte bara för en utvald/självvald elit.

Det påståendet kan enkelt beläggas. Precis i början av det andra kapitlet betonar författarna att kommunistpartiet *inte* utgör ”ett särskilt parti gentemot de övriga arbetarpartierna”. Än mindre har kommunisterna några ”intressen skilda från proletariats intressen”, och de uppställer, väl att märka, ”inga särskilda principer efter vilka de vill forma den proletära

rörelsen”. Dessutom (understryker man i slutkapitlet) strävar kommunisterna alltid efter ”förening och samförstånd med demokratiska partier i alla länder”.

Strängt taget skiljer sig kommunistpartier från resterande arbetarpartier blott i två hänseenden. Dels värnar man om den gryende rörelsen i *hela* dess vidd och dels framhäver man ideligen de stundande kraftmätningarnas *globala* karaktär: ”Proletärer i alla länder, förenen eder!”. Någon inskränkt nationalism vill man under inga omständigheter kännas vid. Sist och slutligen måste arbetarnas frigörelse vara arbetarklassens eget verk. Varken förtrupper, stöttrupper, elitstyrkor, självtillräckliga avantgarden eller sofistikerade intellektuella har någon plats i framställningen, därmed heller inte i den bistra verklighetens politiska intressekamp.

Gemensamma aktioner mellan folken ”i de civiliserade länderna” anges däremot som en av de viktigaste betingelserna för de undertrycktas slutliga befrielse.

Bestickande är att ett par av vår svenska socialdemokratis främsta vägröjare, Hjalmar Branting och Axel Danielsson, satte stort värde på Manifestet och uppskattade innehållet efter förtjänst; den inställningen var faktiskt regel snarare än undantag bland dåtidens s-ledare. Branting själv skrev förordet till 1903 års utgåva och förklarade att broschyrens grundsatser alltjämt ”behålla sin fulla giltighet”. Danielsson å sin sida körde hela originaltexten som regelrätt följetong i sitt nyhetsblad **Socialdemokraten** i egen stilfull översättning.

Den version som de flesta av oss stött på torde dock vara bearbetad av Kata Dahlström. Också hon tillhörde ju den s-märkta general- och pionjärstaben i tidernas gryning.

☺☺☺ I dag är läget som bekant ett helt annat. Såväl kommunismen som det kommunistiska manifestet är sedan länge bannlysta, och den som händelsevis sticker upp blir genast var mans niding och varg i veum. Inte nog med att partiledare Lasse Ohly är djurgårdare; han är min själ ett *kommunistsvin* också!

Men det faktum att Kommunismen numera är så djupt skandaliserad och utskämd har förvisso sina (blå)randiga skäl. Också den notoriska begreppsförvirringen har bestämda orsaker. För att nå fram till pudelns kärna bör vi rikta blickarna söderut, mot Frankrike, och noga besiktiga det folkliga uppror som slog ut i full blom under 72 hektiska vårdagar 1871: Pariskommunen. Det var tidernas första socialistiska revolution (vederbörligen uppmärksammas i min berättelsesvit redan den 27 december 2003).

Kommunens saga var strax all. Den eteriska pariservåren ändade i ett smärtsamt nederlag med ca 30 000 döda på den röda sidan mot något hundratal vita offer. Det oaktat vanns en historisk seger av ofantlig räckvidd tack vare de politiska principer som vägledde kommunens parisare: (1) alla beslutsfattare utsågs i fria, allmänna och direkta val med bundna mandat och riskerade att återkallas/avsättas av väljarkadern när som helst; (2) ingen kommunmedlem tilläts att tjäna mer än den högst avlönade arbetaren; (3) den enskildes religiösa tro uppfattades som en privat angelägenhet i förhållande till den offentliga makten.

Tandemparet Marx och Engels följde skeendet i Paris med lika delar oro och entusiasm; bland annat kom de att utan reservationer stödja de nyssnämnda principerna. Ja, mer än så: de gjorde gällande att (1), (2) och (3) var ”ofelbara medel” vid upprättandet av *proletariatets diktatur* (!)

”Betrakta Pariskommunen!” vädjade Engels i en av sina tidningstexter. ”Den var proletariatets diktatur.” Marx antecknade å sin sida att ingenting var ”kommunens anda mera

främmande än att ersätta den allmänna rösträtten med hierarkiska investiturer” (= utnämningar av ämbetsmän ovanifrån).

Få politiska begrepp torde vara så grundligt nedsvärtade som just ”proletariatets diktatur”, och få begrepp är väl så rigoröst missförstådda som just detta. Ordsammansättningen är tidstypisk, har genuina 1800-talsfärger och ger sällsynt obehagliga associationer – men betyder något helt annat än vad folk i gemen, eller i vart fall borgerliga politiker i gemen, föreställer sig. Översatt till modernt språkskick bleve proletariatets diktatur lika med ”folkligt direktstyre” eller kanske rätt och slätt ”medborgardemokrati”. I Kalle Marx politiska och filosofiska solsystem var idén om proletariatets diktatur konstitutiv. Han har rentav understrukt, i ett berömt brev till vännen Ludwig Kugelmann, att två av hans tre viktigaste bidrag till den politiska filosofin omedelbart berör denna styrelseform. Uttryckligen slår han fast att vägen till ”det klasslösa samhället” går via proletariatets diktatur och inte kan gå på annat sätt.

En annan sak är att uttrycket som sådant, ”proletariatets diktatur”, ursprungligen lanserades av den franske uppvigglaren och ohjälplige bombkastaren Auguste Blanqui (1808-1881), känd och misskänd som ”L’Enfermé” (Den inspärrade) och som en av terroristhistoriens mest seglivade gestalter. På ålderns höst kunde den vitskäggige Blanqui med sin förtärande uppsyn se tillbaka på en trettiosex år och fem månader lång fängelsekarriär, interfolierad av nästan lika många år i landsflykt. Bin Ladin kan slänga sig i väggen!

☒☒☒ När franska revolutionärer firade seger och led nederlag i vårbloomingens Paris, hade Vladimir Iljitj Uljanov, sedermera Lenin, nyss celebrerat sin ettårsdag, 22/4, vid floden Volgas stränder i gamla Tsarrysland. Det var som alla vet denne Lenin, som i vuxen ålder (p)åtog sig uppdraget att förvandla arvet efter Marx från effektiv teori till anslående praktik.

Med detta lyckades han inte. Det kommunistparti som blev Lenins verktyg, bolsjevikerna, fick en strikt elitär prägel. Ja, med Vladimir Iljitj som den legitimerade uttolkaren av källskrifterna omstöptes Marx/Engels frihetliga partiideal till ett ”arbetarklassens proletära avantgarde” med konspirerande yrkesrevolutionärer som tongivande medlemmar. Lenin och hans bolsjevikparti åtnjöt inget brett folkligt stöd. Grovt sett hälften av de ryska arbetarna slöt upp bakom honom, och proletärerna utgjorde i sin tur högst tio procent av hela det väldiga landets befolkning. Det innebär att Lenins stolta förtrupp i ”gynnsammaste” fall bars fram av var tjugonde medborgare under (det så kallade) revolutionsåret 1917.

Att sedan Vinterpalatset var i trängande behov av att stormas är en sak för sig. Tillståndet i det karga tsarriket var i alla hänseenden eländigt, och radikala samhällsförändringar stod överst på varje seriös agenda. Men genom att Lenin och bolsjevikerna agerade egenmäktigt, godtyckligt och i ”splendid isolation”, så gick det som det gick. Partidiktaturen etablerades per omgående. Den följdes med given automatik av frihetsinskränkningar och diktatur på livets *alla* områden. Ett angiveri- och lägersystem började ta form och kulminerade med Stalin, Berija och Jezjov.

Nej, Sovjetunionen blev aldrig och har aldrig varit en ”proletär diktatur”. I stället omformades det lusiga och utarmade Tsarrysland till ett folkens fängelse under nya tsarers ledning.

Kritiken lät inte vänta på sig och formulerades även inom de egna leden. Som representant för den s k arbetaroppositionen pläderade exempelvis Alexandra Kollontaj för utbredd åsikts- och yttrandefrihet i partiorganisationerna, men hon talade för döva öron. (I nästa fas tog hon sedan skeden i vacker hand och blev på 40-talet sovjetisk ambassadör i Stockholm.)

För meningsyttringar av väsentligt tyngre specifik vikt svarade Rosa Luxemburg (1870-1919), en lätt haltande polsk judinna, blixtrande intelligent och bara en tvärhand hög, internationalist, krigsmotståndare, revolutionär socialist och moralisk förebild i en och samma person. Redan i skriften **Masstrejk, parti och revolution**, en socialpsykologisk studie från 1906, brännmärkte Luxemburg översteprästen Vladimir Iljitjs stelbenta partiteori i fråna utfall, samtidigt som hon gick till attack mot en trögrörlig och tungfotad socialdemokratis inskränkta reformism.

Emellertid är det fr a tack vare de klassiska formuleringarna i **Den ryska revolutionen** (1918) som Rosa Luxemburg skrivit in sig i den politiska nutidshistorien. Boken sammanställdes i en tysk fängelsecell, där författarinnan nyttjade alla sina återstående kraftreserver till att varna för den ödesdigra kurs som nyligen blivit Lenins/Trotskijs. Luxemburgs ord är smått profetiska:

”Med det politiska livets undertryckande i hela landet, måste också livet i sovjeterna allt mera förlamas. Utan allmänna val, ohämmad press- och församlingsfrihet och fri meningskamp, så ebbar livet ut i alla offentliga institutioner och reduceras till ett skenliv, där byråkratin ensam förblir det aktiva elementet. Sakta men säkert insomnar hela det offentliga livet. Några dussin partikoryfээр med outtömlig energi och gränslös idealism manövrerar, dirigerar och regerar, och bland dem styr i själva verket blott en handfull prominenta hjärnor. En utvald arbetareelit uppbådas allt emellan till olika sammankomster för att applådera ledarnas tal, enhälligt anta förelagda resolutioner och lyckönska partiet.”

”I grund och botten är detta en typisk klickhushållning – visserligen en diktatur, men inte en proletär diktatur utan några få politikere diktatur, en diktatur i borgerlig mening, i sista hand en diktatur i jakobinväldets mening.”

Detta skrevs alltså 1918! Hur ohyggligt sannspådd har inte författarinnan blivit...

☺☺☺ Som alla andra var de mörkröda fäderna, förfäderna och lärofäderna (samt mödrarna) barn och barnbarn av sin tid, och därmed gick de också vilse tämligen regelbundet, både Marx och Engels, Rosa Luxemburg, Antonio Gramsci, Axel Danielsson, Kata Dahlström m fl.

Men deras felsteg var i olika mån begripliga, sympatiska, konstruktiva och lärorika. Det rigida tanke-system som ockuperade Vladimir Iljitj Lenins hjärnsubstans var däremot av annan halt.

Ja, hade inte Lenin efterlämnat så djupa spår i den politiska idéhistorien, så skulle Lasse Ohlys nattsömn vara mera ostörd än den nu är, det arma Djurgårdens mediokra säsong till trots!

Mats Parner

